

Лазоренко С., Чхайло М., Ворона В. Історичні аспекти становлення адаптивного спорту через призму його загальних принципів. *Освіта. Інноватика. Практика*, 2024. Том 12, № 9. С. 45-51. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i9-007>.

Lazorenko S., Chkhaylo M., Vorona V. Istorychni aspekty stanovlennia adaptivnoho sportu cherez pryzmu yoho zahalnykh pryntsypiv [Historical aspects of the establishment of adaptive sport through the prism of its general principles]. *Osvita. Innovatyka. Praktyka – Education. Innovation. Practice*, 2024. Vol. 12, No 9. S. 45-51. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol12i9-007>.

УДК 796.011.3+796.07-056.26(477)
DOI: 10.31110/2616-650X-vol12i9-007

Сергій ЛАЗОРЕНКО

Сумський державний університет, Україна
<https://orcid.org/0000-0001-6493-8514>
serglazarenko@gmail.com

Микола ЧХАЙЛО

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-7368-5202>
nikchkh@gmail.com

Віта ВОРОНА

Сумський державний університет, Україна
<https://orcid.org/0000-0003-4958-3019>
vitaплюсик7@gmail.com

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ АДАПТИВНОГО СПОРТУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЙОГО ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ

Анотація. В статті розглядаються історичні аспекти і актуальні питання становлення і розвитку адаптивного спорту у світі і в Україні. Означено, що в умовах військових дій адаптивний спорт відіграє важливу роль у соціальній реінтеграції військових, які зазнали інвалідності. Завдяки йому досягається зміцнення здоров'я, подолання психологічних бар'єрів, розвиток фізичних якостей, а також реалізація спортивного потенціалу. Визначено, що загальними принципами сучасного адаптивного спорту є принципи історизму, гуманізму, соціалізації, оздоровчої та реабілітаційної спрямованості, а також гедонізму. З'ясовано, що історія адаптивного спорту починається ще в античності, зокрема в Спарті, де воїни з інвалідністю брали участь у змаганнях, надихаючи молодь своїм прикладом. Однак офіційне становлення адаптивного спорту відбулося у XX столітті. Німецький лікар Людвіг Гуттманн першим започаткував змагання для людей з травмами спини, що згодом переросли у Паралімпійські ігри. Перші такі ігри для ветеранів війни відбулися в Лондоні у 1948 році і стали передвісником сучасного міжнародного паралімпійського руху. Вважаємо, що на сьогодні адаптивний спорт є не тільки способом фізичної реабілітації, а й важливим інструментом соціальної інтеграції. Українські паралімпійці демонструють виняткові досягнення на міжнародних змаганнях, займаючи високі місця в загальному заліку. Підсумовуючи, слід зазначити, що в сучасному українському суспільстві відбувається процес звільнення від радянської спадщини та формування нового суспільства, яке будується на засадах поваги до всіх його членів, включаючи людей з інвалідністю. Важливим елементом цього процесу є розвиток параолімпійського та адаптивного спорту, що сприяє реабілітації та інтеграції людей з обмеженими можливостями. Високі досягнення українських спортсменів на міжнародних змаганнях, таких як Паралімпійські ігри 2024 і Ігри Нескорених 2023, підтверджують успішність цієї стратегії і зростання цивілізаційного рівня суспільства.

Ключові слова: Паралімпійський спорт; Дефлімпійський спорт; адаптивний спорт; Ігри Нескорених; спорт інвалідів.

Serhii LAZORENKO

Sumy State University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0001-6493-8514>
serglazarenko@gmail.com

Mykola CHKHAYLO

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0002-7368-5202>
nikchkh@gmail.com

Vita VORONA

Sumy State University, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-4958-3019>
vitaплюсик7@gmail.com

HISTORICAL ASPECTS OF THE ESTABLISHMENT OF ADAPTIVE SPORT THROUGH THE PRISM OF ITS GENERAL PRINCIPLES

Abstract. The article explores the historical aspects and current issues of the formation and development of adaptive sports in the world and Ukraine. In the context of military actions, adaptive sports play a crucial role in the social reintegration of soldiers who have acquired disabilities. Adaptive sports strengthen health, psychological barriers are overcome, physical qualities are developed, and athletic potential is realized. Modern adaptive sports' general principles are identified as historicism, humanism, socialization, health and rehabilitation focus, and hedonism. It has been established that the history of adaptive sports dates back to antiquity, particularly in Sparta, where warriors with disabilities participated in competitions, inspiring youth with their example. However, the official establishment of

adaptive sports occurred in the 20th century. German doctor Ludwig Guttmann was the first to organize competitions for people with spinal injuries, which later evolved into the Paralympic Games. The first such games for war veterans were held in London in 1948, serving as a precursor to the modern international Paralympic movement. We believe that today, adaptive sports are a means of physical rehabilitation and an important tool for social integration. Ukrainian Paralympians demonstrate exceptional achievements in international competitions, consistently placing high in the overall standings. In conclusion, it should be noted that contemporary Ukrainian society is undergoing a process of breaking free from the Soviet legacy and forming a new society based on respect for all its members, including people with disabilities. A key element of this process is the development of Paralympic and adaptive sports, which contribute to rehabilitating and integrating people with disabilities. The high achievements of Ukrainian athletes in international competitions, such as the 2024 Paralympic Games and the 2023 Invictus Games, confirm the success of this strategy and the increasing level of civilization within society.

Keywords: Paralympic sport; Deaflympic sport; adaptive sport; Invictus Games; disability sport

Постановка проблеми. Адаптивний спорт – релевантно організована та регламентована спеціальна фізична активність спортивної орієнтації, що дозволяє особам з інвалідністю відчувати повноцінне життя, забезпечує перманентні процеси реінтеграції їх до соціального середовища, формує у них стійкі психологічні установи відчувати себе повноправними членами суспільства, сприяє реалізації власних бажань засобом комунікативного, змагального та гедоністичного аспектів. Адаптивний спорт, як соціокультурний елемент, надає можливість особі з інвалідністю, обмеженими можливостями, недостатніми когнітивними здібностями досягти бажаних результативних рівнів – загального оздоровлення, подолання фізичної та психологічної невпевненості, демонстрації максимального спортивного результату чи встановлення рекорду, проявів найвищих людських можливостей – відчуття насолоди усіляких звершень і не тільки в спорті (гедоністичний аспект), тощо. Останні слова, одразу навівають спогади про професора Кембриджського університету, фізика-теоретика, космолога і письменника Стівена Хокінга. Після діагностування у науковця, хвороби нейронів, які передають імпульс від спинного і головного мозку до м'язів і внутрішніх органів, будучи прикутим до інвалідного візка, професор не самоізолювався від науки, просвітництва, публічності, а саме головне від гуманістичної місії. У статусі інваліда, професор Стівен Хокінг написав велику кількість наукових публікацій, у яких виклав суть прогресивних думок в гравітаційній сингулярності, квантовій механіці, космології та астрофізиці, активно відстоював теорії Альберта Ейнштейна, указуючи на геніальність наукових бачень німецького фізика-теоретика.

Адаптивний спорт – це соціальне, унікальне явище, яке на тлі повномасштабного вторгнення в нашу країну агресора з півночі, набуває особливого значення і буде таким ще тривалий час. Герої, які отримали поранення і каліцтва, боронячи нашу країну, повинні отримати можливість подолати психологічні і фізичні проблеми і жити в Україні повноцінним життям, відчувати власну потребу і значимість і саме спортивна активність зможе бути тим приматом, який їм у цьому допоможе. У цьому контексті, набуває неабиякого значення соціальна підтримка людей з інвалідністю, з боку фахівців сфери фізичної культури і спорту. Спільні тренування зі здоровими атлетами, майстер-класи, психологічні тренінги, реабілітаційні заходи, різноманітні комунікативні зустрічі, тощо допоможуть зазначеній категорії спортсменів повернутися до повноцінного життя в Україні. Тому знання історичних аспектів становлення адаптивного спорту, допоможе і майбутнім фахівцям, і діючим спортсменам, реабілітологам і інструкторам адекватно працювати зі спортсменами які мають інвалідність за різними нозологіями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Для нашої країни дефініція «адаптивний спорт» досить молода і актуальна, але вже встигла стати адекватною складовою національних фізичної культури і спорту, частиною загальної культури українського суспільства. В Україні, адаптивний спорт розвивається та функціонує під впливом історичних, соціокультурних, ідеологічних, політичних, економічних та гедоністичних чинників. Аналіз науково-методичної літератури, констатує той факт, що українська спортивна наука, не залишає поза увагою питання розкриття різноплановості аспектів адаптивного спорту та адаптивної фізичної культури. Адаптивний спорт, як соціальний феномен, головною метою якого є соціалізація та особливості адаптивної фізичної культури серед спортсменів-інвалідів представлені у методичних рекомендаціях команди науковців під головуванням А. М. Головка [1]. Характеристику спорту інвалідів як складової міжнародного олімпійського руху, окремих його складових – Паралімпійського та Дефлімпійського спорту, спеціальних Олімпіад, висвітлив у підручнику «Спорт інвалідів» – Ю. А. Бріскін [2,3]. Бородіна Тетяна, Пацура Віталій, Степко Надія, Оксенюк Оксана та Приступа Лілія у наукових статтях розглянули стан розвитку адаптивного спорту в нашій країні, виокремивши аспекти збільшення кількості людей з інвалідністю в Україні [4,8]. Соціально-гуманістичні засади адаптивного спорту як складової фізичної культури досліджувала Ірина Когут [5]. У методичних рекомендаціях для студентів закладів вищої освіти фізкультурного профілю, В. І. Мудрік представив читачеві принципи сучасного міжнародного спортивного руху інвалідів [6]. Регламент та особливості організації спортивних заходів для спортсменів з інвалідністю описані у науковій статті Є. Н. Приступа [7].

Мета написання даної публікації, відображена в узагальненій та систематизованій інформації за результатами аналізу науково-методичної літератури та даних інтернет-ресурсу щодо

історичних фундаментальних принципів становлення сучасного адаптивного спорту та адаптивної фізичної культури.

Методи дослідження: для досягнення задекларованої мети, нами було використано загальнологічні методи і прийоми дослідження – аналіз, порівняння і узагальнення наукової інформації та її систематизація відповідно до діалектики розвитку зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Україна вже третій рік відстоює власну незалежність у протистоянні з російськими агресорами. З кожним днем війни, збільшується кількість героїв, які отримали важкі поранення через московську навалу. З огляду на політичну та військову ситуацію в нашій країні адаптивний спорт виступає як один із пріоритетних факторів щодо нагальності вирішення проблеми соціальної реінтеграції військових, які отримали статус інваліда, у різних напрямках реалізації, а саме – загальне оздоровлення осіб з інвалідністю, подолання невпевненості у власних силах і можливостях, перемога над станом «неповноцінності», досягнення максимального спортивного результату, демонстрація найвищих людських можливостей на національних та міжнародних змаганнях, тощо [4].

Загальними принципами сучасного адаптивного спорту є наступні норми:

- принцип історизму – покликаний визначити головні аспекти і напрямки розвитку концепту «адаптивний спорт» та вплинути на процес мирного співіснування представників різних країн світу з протистоянням тільки на спортивних майданчиках;
- принцип гуманізму – передбачає визнання цінності кожної окремої особи незалежно від ступеня фізичних чи інтелектуальних порушень, поваги до її бажання займатися спортом;
- принцип соціалізації – створює підґрунтя для набуття соціального досвіду, реінтеграції до адекватного і повноцінного суспільного життя, професійного навчання, реалізації фахових амбіцій щодо самостійного матеріального забезпечення;
- принцип оздоровчої та реабілітаційної спрямованості – передбачає орієнтацію на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних якостей, компенсацію порушених або втрачених функцій, активізацію адаптаційних і компенсаторних процесів, підвищення резистентності організму інваліда-спортсмена, тощо;
- принцип гедонізму – забезпечити можливість спортсменам-інвалідам отримувати задоволення від демонстрації рекордних показників у спорті, перемог на змаганнях, спілкуванні з видатними олімпіоніками сучасності, тощо.

Ідея концепту «адаптивний спорт» виникла ще у епоху Античності. І це не випадково, так як все що стосується стародавнього спорту в історії фізичної культури пов'язане з Грецією класичної доби. Вперше про опосередкований «адаптивний спорт» у Лакедемоні – грецькому місті-полісі, більш нам відомому під назвою Спарта, описав відомий еллейський історик римської епохи – Плутарх (45/50 – 119/125). У своїх трактатах, філософ розповідає, про велику повагу до спартанських воїнів, які отримали інвалідність через професійну діяльність, і які завжди були на видноті під час проведення ініціативних випробовувань або ж на змаганнях де молоді лакедемоняни демонстрували свою спортивну підготовленість. Власним досвідом, надихаючи ефебів (юнаків) на подальші життєві і агоністичні (спортивні) успіхи. Традиція пасивного «адаптивного спорту» не втратила актуальності і у період греко-перських воєн V-IV століть до нашої ери. Герої протистояння перській навалі, завжди займали місце перед видатними греками під час Олімпійських, Дельфійських, Істмійських, Намейських та Панафінейських ігор Класичної Греції. Що ж стосується практичного підходу, то Гефест, бог вогню і талановитий коваль, від народження був кульгавим на обидві ноги, але за свідченнями Платона (428/427 – 348/347 рр. до н.е.) змагався у кулачних дужаннях та у метанні диску на поховальних іграх за Офельтом сином Лікурга і Еврідіки. Цим змаганням у подальшій історії, греки надали статус загальногрецьких Немейських ігор. Що стосується спортивної пам'яті самого Гефеста, то під час святкування Апатурій в афінських гімназіях щороку проходили змагання з лампадодромії – бігові зі смолоскипами, переказує філософ Платон.

Відроджуючи Олімпійські традиції ігор Античності, барон П'єр де Кубертен (1863–1937), мав глибоку переконаність не залишати поза екстраполяційним впливом ідей сучасної філософської концепції – олімпізму і спортсменів з інвалідністю. Указані прогностичні ідеї француза, має відображення у шостому вірші його знаменитої «Оди спорту»: «...Ти – лікар і цілитель, Спорт! Де ти – недуги там безсилі, Межа можливості – рекорд, А що під ним – нам не все по силі...».

Втівив у життя прогностичне бачення засновника сучасного олімпізму барона П'єра де Кубертена німецький лікар-невролог, активний поборник ідей організованої фізичної активності для людей з інвалідністю – Людвіг Гуттманн.

У вересні 1943 року британський уряд звернувся до німецького лікаря з проханням створити Національний центр травм хребта у госпіталі села Сток-Мандевілл (Великобританія). Директива до Людвіга Гуттмана надійшла від Королівських Військово-повітряних сил, щоб забезпечити лікування та реабілітацію пілотів з травмами хребта, які часто розбивалися під час посадки пошкоджених

бомбардувальників. Центр Сполученого Королівства зі спеціалізованим відділенням лікування травм хребта відкрився на самісінькому початку лютого 1944 року, Людвіг Гуттманн був призначений його директором і обіймав цю посаду до 1966 року). Німецький невролог вважав, що спорт є важливим методом фізичної реабілітації поранених військовослужбовців, який допомагає їм розвивати фізичну силу та реалізувати само стверджувальний потенціал [2].

Перші змагання пацієнтів госпіталю, пройшли 29 липня 1948 року у той же день, коли проходила церемонія відкриття Олімпійських ігор у столиці Великобританії і отримали назву – Сток-Мандевільські ігри для інвалідів війни. Усі учасники мали вертебральні травми та змагалися на інвалідних візках. Намагаючись заохотити своїх пацієнтів брати участь у національних заходах, Людвіг Гуттманн використовував термін «Ігри людей з параплегією» (*paraplegia* – параліч обох нижніх кінцівок), які у подальшому будуть відомі як «Паралімпійські ігри». Каталізатором прискорившим цю подію, беззаперечно можна вважати Олімпійські ігри Лондону-1948. З цієї пори два амбітні олімпійські проєкти мають спільну діалектично-історичну онтологію. У 1960 році IX Сток-Мандевільські ігри були проведені в Римі, після Літніх Олімпійських ігор того року. Вони вважаються першими Паралімпійськими іграми.

Що стосується залучення до спортивної практики слабочуючих та глухих атлетів, то ця подія сталася за шість років до проведення історичного першого Олімпійського Конгресу 1894 року. 1888 року, у столиці Німеччини – Берліні, було створено спортивний клуб для глухих. Перші Дефлімпійські ігри (змагання для спортсменів з вадами слуху), пройшли 1924-го року у Парижі. Учасниками спортивних випробовувань з легкої атлетики, велоспорту, футболу, стрільби та плавання, були делегації з Бельгії, Чехословаччини, Франції, Великої Британії, Нідерландів, Польщі, Угорщини, Італії, Латвії й Румунії. Загалом, за оцінкою засобів масової інформації, Ігри пройшли успішно. Тому, 16 серпня 1924 року керівництво спортивних делегацій країн-учасниць на нараді вирішили організувати Міжнародний спортивний комітет глухих – *Comite International des Sport des Sourds (CISS)*, основною метою якого мало стати заснування союзу усіх спортивних федерацій глухих, розробка установчої документації і регламенту нових для практики спорту Ігор та вирішено, що Дефлімпіади проводитимуться кожні чотири роки.

У грудні 1968 року, за ініціативи Юніс Кеннеді-Шрайвер були проведені Перші міжнародні спортивні ігри Спеціальних Олімпіад, де близько однієї тисячі розумово відсталих людей змагалися з легкої атлетики та плавання. А трохи більше за двадцять років у столиці Венесуели – Каракасі пройшли змагання для спортсменів, які перенесли хірургічне втручання на серці.

Що стосується військових, які зазнали важких поранень під час виконання бойових завдань, то для такої категорії проводяться випробовування – Ігри Нескорених (англ. *Invictus Games*) – міжнародний спортивний проєкт з адаптивних видів спорту для ветеранів та військовослужбовців, які отримали поранення, травми чи захворювання, виконуючи свої військові обов'язки. «Invictus» з латини означає «непереможний», «незламний» або «нескорений». Перші змагання формату «Invictus» відбулися 2014 року в Олімпійському парку королеви Єлизавети у Лондоні. У церемонії відкриття, знакової події Паралімпійського спорту, взяли участь принц Гаррі, тодішній прем'єр-міністр Британії Девід Кемерон, принц Чарльз (зараз король Великобританії), Камілла, герцогиня Корнуольська та ін. Ініціатива проведення Ігор Нескорених, належить принцу Гаррі, після того як він побив виступ британської команди на змаганнях *Warrior Games* (Ігри воїнів) в Колорадо 2013 року. Нащадок англійського престолу, мав переконливе побажання втілити аналогічний міжнародному проєкт спортивного заходу у Сполученому Королівстві. Зараз до програми Ігор Нескорених входять наступні випробовування: стрільба з лука, легка атлетика, велоспорт, веслування у приміщенні, пауерліфтингу, волейбол сидячи, плавання, настільний теніс, баскетбол та регбі на візках.

Перспективи нинішнього етапу розвитку Параолімпійського спорту, у контексті якого ми чітко відмічаємо чіткі паралелі екстраполяції і на адаптивний, були окреслені на Міжнародному спортивному з'їзді у Мадриді (Іспанія) 15 травня 2003 року Президентом Міжнародного паралімпійського комітету Філіпом Лі Кравеном, який оголосив про вступ у нову еру спорту людей з інвалідністю, одним з пріоритетних завдань якого є «... підвищення уваги до розвитку спорту, починаючи з базового рівня, особливо в країнах з економікою, що розвивається».

Паралімпійський спорт, разом з адаптивним, вирішує уніфіковані завдання, спільні для більшості нозологій – зміцнення індивідуального здоров'я атлета; оптимізація його емоційної стійкості до стресових умов атмосфери існування та резистентності організму до факторів зовнішнього середовища; виявлення і стимулювання адаптаційних (резервних) анатомічних систем органів; підвищення комунікативної активності; компенсація фізичних, психічних, соціальних змін особистості інваліда; підготовка до професійної реабілітації, нормалізація соціального статусу; формування мотивів і усвідомленого ставлення до перманентності виконання фізичних навантажень; формування розуміння можливості права вибору (вибір може бути або завжди є), бажань і соціальних умов життя.

Специфічні принципи паралімпійського спорту – реалізуються через мережу фізкультурно-оздоровчих закладів адаптованих до статусу спортсменів-інвалідів, через систему спорту вищих досягнень у інваспорті з урахуванням специфіки нозологічної детермінованості регламенту змагальної діяльності та підготовки спортсменів-інвалідів. Варто зазначити, що Україна є єдиною країною в світі, в якій створена державна система управління спортом осіб з інвалідністю – «Інваспорт» та офіційно затверджена Програма його розвитку. Попри це, залишається багато актуальних проблем, які потребують нагального вирішення. Гостро постають питання реабілітації та соціального захисту осіб, які постраждали під час виконання громадянського обов'язку та внаслідок військових дій в Україні.

Принцип спрямованості до вищих досягнень у параолімпійському спорті, реалізується у повній відповідності з аналогічним – у системі підготовки спортсменів у олімпійському спорті у межах двох структурних складових адаптивного спорту – паралімпійського та дефлімпійського. Вершиною українського паралімпійського спорту є виступ наших спортсменів на Паралімпійських іграх, де українці, нескорені ані духом, ані тілом, демонструють без перебільшення видатні досягнення, де в останні роки відзначається значне загострення конкурентної боротьби, зростає кількість країн, представники котрих виборюють паралімпійські нагороди, тощо. У Паралімпійському Парижі-2024 представники українського інваспорту посіли сьоме командне місце у неофіційному металевому заліку, виборовши двадцять дві медалі найвищого гатунку, двадцять вісім срібних та тридцять дві бронзові нагороди. Пропустивши вперед, традиційно чисельніші команди Китайської Народної Республіки, Королівства Великобританії, Сполучених Штатів Америки, Нідерландів, Бразилії та Італії.

Практична реалізація принципу спрямованості до вищих досягнень у адаптивному спорті генерує низку проблем, до яких належать переорієнтація пріоритетів з реабілітаційної та адаптивної спрямованості на встановлення рекордів та завоювання медалей, моральноетичних проблем класифікації, вживання допінгів тощо.

Паралімпійський спорт – як самостійна систематична одиниця олімпійського, під свої прапори об'єднує спортсменів з інвалідністю за наступними нозологіями:

- сліпі або спортсмени з обмеженням зорових можливостей – змагальний елемент, зазначеним спортсменам, забезпечує Міжнародна федерація спорту сліпих (IBSA);
- з ураженнями опорно-рухового апарату – особи з особливими можливостями пересування, апмутанти, атлети, у яких діагностовано дитячий церебральний параліч (ДЦП), їх об'єднує Міжнародна спортивна федерація візочників і ампутантів (IWAS);
- особи з вадами розумового розвитку (спортсмени з інтелектуальним порушенням), якими опікується Міжнародна спортивна федерація для осіб з порушеннями розумового розвитку (INAS), Міжнародний Олімпійський Комітет організовує і проводить для таких спортсменів Спеціальні Олімпіади.

До паралімпійського відноситься дефлімпійський (сурдлімпійський) спорт для осіб з вадами слухового апарату, змагання для яких покликана забезпечувати Міжнародна федерація глухих (WFD). Дефлімпійські ігри – найвищі змагання, санкціоновані Міжнародним Олімпійським Комітетом, для глухих та слабочуючих спортсменів. Професійний спорт – різновид підприємницької діяльності спортивних функціонерів та спортсменів-професіоналів, метою якої є виробництво спортивного видовища, що набуває форми товару.

У Всесвітніх іграх Спеціальних Олімпіад принцип спрямованості до вищих досягнень реалізується індивідуально для кожного спортсмена, якому створюються умови для максимальної самореалізації. Принцип нозологічної детермінованості структури змагальної діяльності та підготовки спортсменів передбачає створення унікальних нозологічно детермінованих видів спорту, наприклад голболу та хокею на підлозі або нозологічно обумовлену адаптацію структури та змісту діяльності у олімпійських та неолімпійських видах спорту, наприклад змагання у візках, лижні гонки сидячи, біатлон із звуковою мішенню, керлінг на інвалідних візках, тощо. В свою чергу, регламент змагальної діяльності визначає, у відповідності до інтеграції принципів організації навчально-тренувального процесу, які представлені структурою змагальної діяльності та рівнем готовності демонструвати високі спортивні результати, відповідну модифікацію та інноваційність засобів і методів підготовки спортсменів-інвалідів. У такому випадку, слід зауважити, що адаптивний спорт у контексті паралімпійського та дефлімпійського спорту, передбачає, поряд із власними специфічними принципами, реалізацію усіх принципів системи підготовки атлетів спорту вищих досягнень системи Інваспорт.

Змагальна функція адаптивного спорту ґрунтується, перш за все, на розумінні змагань як системотворчого фактору демонстрації високих спортивних звершень. Змагання, у адаптивному спорті, створюють ґрунтовні підстави для перманентних, систематичних та безперервних тренувань, а прагнення досягнення спортивного результату є потужним мотиваційним стимулом до реалізації амбіцій у спорті. Проте, досягнення мети фізичної та соціальної реінтеграції засобами адаптивного спорту та спрямованість на досягнення максимального результату, не може, як у Олімпійському спорті, детермінувати усі суспільні відношення. Адаптивний спорт, як і олімпійський, доцільно розглядати у

двох взаємодоповнюючих формах – реабілітаційний спорт, переважно спрямований на вирішення оздоровчо-рекреаційних завдань та спорт інвалідів у системі міжнародного олімпійського руху, вершиною якого є Паралімпійські та Дефлімпійські ігри і Всесвітні ігри Спеціальних Олімпіад, які спрямовані на демонстрацію найвищих можливостей кожного спортсмена в умовах адекватного і коректного суперництва. Слід відзначити, що змагальна функція адаптивного спорту реалізується із суттєвою специфічністю впорядкованості суперництва, що вона зумовлена нозологічними та організаційними особливостями адаптивного спорту. Так, у сучасних Паралімпійських іграх, розподіл спортсменів на стартові групи здійснюється за збереженими функціональними можливостями відповідно до вимог конкретного виду спорту або спортивної дисципліни, причому функціональні можливості спортсменів враховуються незалежно від рівня їх умінь або тренуваності, а функціональний клас спортсменів підлягає постійному перегляду, з огляду на можливі функціональні зміни. Навіть у Всесвітніх іграх Спеціальних Олімпіад, декларують та реалізують гуманістичне положення, що найбільшою цінністю Спеціальних Олімпіад є людина, а не результат, формуючи стартові класифікаційні групи з розрахунком на можливість максимального прояву своїх здібностей та перемоги кожним атлетом.

Враховуючи вищезазначене, хотілося б відмітити наступний факт. В історії сучасного професійного спорту трапляються і ситуації, коли спортсмен-інвалід ставав зіркою професійної ліги і потрапляв до її Залу Слави. Так легендою Північноамериканської хокейної ліги став воротар не менш легендарної команди «*Detroit Red Wings*» – канадець з українським корінням Террі Савчук. Ще будучи хлопчиком, майбутня легенда отримала травму верхньої кінцівки, і за браком коштів у родині емігрантів з Галичини, перлом зрісся не правильно, залишивши хлопця назавжди інвалідом. Але мрію стати голкіпером професійної хокейної команди Террі Савчук не кинув, ставши з часом, найкращих захисником останніх рубежів команди. Ще хокеїст потрапив і до Книги рекордів Гінеса, як людина на тілі якої нарахували більше шестисот ушкоджень.

Адаптивний спорт в Україні має стійкі діалектичні тенденції. Наші військові спортсмени-інваліди, готуються до Перших в історії зимових гібридних Ігор Нескорених у Вістлері та Ванкувері (Канада), які відбудуться 8-16 лютого 2025 року. Ці Ігри проведуть за підтримки провідних організацій з усієї Канади, а також приблизно 1600 волонтерів з усього світу. В *Invictus Games Vancouver Whistler-2025* братиме участь 550 учасників з 25 країн. Серед них: Австралія, Бельгія, Канада, Колумбія, Данія, Естонія, Франція, Грузія, Німеччина, Ізраїль, Італія, Йорданія, Нідерланди, Нігерія, Нова Зеландія, Польща, Південна Корея, Румунія, Україна, Великобританія, США. Учасники ігор проекту «*Invictus*» змагатимуться у плаванні, веслуванні на тренажерах, волейболі сидячи, баскетболі на кріслах колісних, та регбі на кріслах колісних, включаючи першу в історії зимову гібридну адаптивну спортивну програму до якої включено: гірські лижі, сноубординг, біатлон, бігові лижі, скелетон та керлінг на інвалідних візках.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У якості висновку хотілося б переказати цікаву наукову притчу. Багато років тому, відомий в усьому світі американський антрополог Маргарет Мід (1901–1978 рр.) запитала студентів, що вони вважають першою ознакою цивілізації. Студенти очікували, що професорка розповість про риболовні гачки, глиняні горщики або оброблені камені. Але ні. Маргарет Мід сказала, що першою ознакою цивілізації в стародавній культурі є стегнова кістка, яка була зламана, а потім зрослася. Вона пояснила, що якщо жива істота в царстві природи ламає лапу, то вона стає об'єктом, який одразу перетворюється в жертву. Зі зламанною кінцівкою, навіть хижак чи прудконога газель не може втекти від небезпеки, дістатися до річки, щоб напиться або полювати за їжею. Вона стає здобиччю для хижаків, оскільки кістка зростається досить довго. Стегнова кістка, яка була зламана, а потім зрослася – це доказ того, що хтось витратив час, щоб залишитися з тим, хто отримав це ушкодження, перев'язав рани, переніс людину в безпечне місце і охороняв її, поки та не відновилася. Допомогати іншій людині під час важкого періоду – це той вчинок, з якого починається цивілізація, – сказала професорка.

Українське суспільство усіляко намагається звільнитися від радянської моралі і побудувати нове суспільство, у якому норми поведінки мають екстраполярний вектор на повагу до усіх його членів, не виключенням є і люди з інвалідністю. Указаним процесом, охоплені усі аспекти моделі нового суспільства інтегрованого до спільного європейського простору. У цьому контексті національна наука формує багатофакторність фахових компетенцій спеціалістів сфери фізичної культури щодо забезпечення релевантної рухової активності, підготовки спортсменів-інвалідів їх фізичної реабілітації та афіліації до соціального середовища проживання. Практично, в Україні склалися позитивні фактори розвитку параолімпійського і адаптивного спорту, на високому рівні, які враховують усі тенденції їх діалектики в світі. Тому позитивною оцінкою розвитку національного параолімпійського і адаптивного спорту є високі спортивні звершення наших атлетів на міжнародних офіційних змаганнях. І цьому підтвердженням є останні Паралімпійські ігри в Парижі-2024 та Ігри Нескорених у Дюссельдорфі-2023.

Список використаних джерел

1. Адаптивний спорт фізичного виховання і спорту: методичні вказівки. уклад. Головка А. М.. Київ : КНУБА,Талком, 2023. 18 с.
2. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів. Київ : Олімпійська література, 2006. 263 с.
3. Бріскін Ю. А. Адаптивний спорт. Спеціальні Олімпіади. Львів : Ахіл, 2003. 128 с.
4. Бородіна Тетяна, Пацура Віталій. Стан розвитку адаптивного спорту в Україні. Матеріали X Міжнародної наукової інтернет-конференції «*Спорт сучасне суспільство*». Київ : НУФВСУ, Олімпійська література, С. 130-132.
5. Когут Ірина. Соціально-гуманістичні засади адаптивного спорту як складової фізичної культури. *Теорія і методика фізичної культури*. 2015. № 2. С. 65-71.
6. Мудрік В. І. Міжнародний спортивний рух інвалідів. Київ : Нора-принт, 2001. 38 с.
7. Приступа Є. Н. Особливості системи спортивних змагань інвалідів. *Наука в олімпійському спорті*. 2002. №2. С. 36-42.
8. Степко Надія, Оксенюк Оксана, Приступа Лілія. Історичні аспекти розвитку паралімпійського і дефлімпійського спорту руху в Україні. *Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю. Львів, 2010. С. 271-277.

References

1. Adaptivnyi sport fizychnoho vykhovannia i sportu: metodychni vказivky. uklad. Holovko A. M.. Kyiv : KNUBA,Talkom, 2023. 18 p.
2. Briskin Yu. A. Sport invalidiv. Kyiv : Olimpiiska literatura, 2006. 263 p.
3. Briskin Yu. A. Adaptivnyi sport. Spetsialni Olimpiady. Lviv : Akhil, 2003. 128 p.
4. Borodina Tetiana, Patsura Vitalii. Stan rozvytku adaptivnoho sportu v Ukraini. Materialy Kh Mizhnarodnoi naukovoї internet-konferentsii «*Sport suchasne suspilstvo*». Kyiv : NUFVСУ, Olimpiiska literatura, P. 130-132.
5. Kohut Iryna. Sotsialno-humanistychni zasady adaptivnoho sportu yak skladovoiyi adaptivnoi fizychnoi kultury. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu*. 2015. No 2. P. 65-71.
6. Mudrik V. I. Mizhnarodnyi sportyvnyi rukh invalidiv. Kyiv : Nora-prynt, 2001. 38 p.
7. Prystupa Ye. N. Osoblyvosti systemy sportyvnykh zmahan invalidiv. *Nauka v olimpiiskomu sporti*. 2002. №2. P. 36-42.
8. Strepko Nadiia, Okseniuk Oksana, Prystupa Liliia. Istorychni aspekty rozvytku deflimpiiskoho i paralimpiiskoho rukhu v Ukraini. *Problemy aktyvizatsii rekreatsiino-ozdorovchoї diialnosti naseleння* : materialy VII Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoi uchasťiu. Lviv, 2010. P. 271-277.